

הסייף / עגנון

ערכה: איריס פלאום

הקדמה:

הסיפור 'הסייף' לא ראה אור בחייו של עגנון 1887 – 1970.

הסיפור החל להיכתב באמצע שנות ה-40 של המאה הקודמת (טיטות ראשונות) ונשלם בראשית שנות ה-50. עלילתו של הסיפור מתרחשת בירושלים, בשנת תרפ"ה (1925), שנה בה חי עגנון בגפו בעיר, בעוד אשתו וילדיו נשארו בגרמניה. אנו יודעים זאת על סמך אמירתו של המספר בסיפור, שהוא בן דמותו של הסופר: "**לאחר קצת ימים הלכתי אצל כותל המערבי להתפלל עלי ועל אנשי ביתי אשר גרו בעת ההיא בגולה.**" (עמ' 41) בסיפור מתואר מפגש בין המספר לבין בתו של ריה"ל.

מיהו ריה"ל – ר' יהודה הלוי

ריה"ל נולד בסוף המאה ה-1, (תקופת ימי הביניים העבריים) בעיר טולדו או בטודלה¹ שבצפון ספרד, למשפחה אמידה ומלומדת. הוא זכה ל**חינוך** מקיף גם בתחום היהדות וגם בתחום ההשכלה הכללית-הערבית. משורר והוגה דעות. התפרסם במיוחד בכתיבת שירי ציון – שירי כמיהה לציון.

בשנות חייו הראשונות נדד ריה"ל בספרד כמשורר שכיר בחצרות של נכבדים באירועים חשובים כפי שנהגו רבים ממשוררי ימי הביניים העבריים. הוא החליט לעלות לציון. לפי העדויות עזב את ספרד באנייה ב 1140 לערך והגיע למצרים. שם הוא חי (היתה שם קהילה יהודית חשובה וענפה). המשך מסעו לא ברור (יש חוקרים שטוענים שאכן נסע לארץ ישראל יש אחרים שטוענים כי מת במצרים), **לפי האגדה** נסע לארץ ישראל, מצא את מותו בציון, נרמס על ידי פרש מוסלמי שדרס אותו עם סוסו בשעה שריה"ל מלמל את מלות שירו שכתב "ציון הלא תשאלי לשלום אסירך".

מבנה הסיפור והדמויות

ספור המסגרת: מפגש בין המספר לבין רחל בתו של ר' יהודה הלוי (ריה"ל) - מסתבר שריה"ל היה סנדקו של המספר. רחל שואלת את המספר אם הוא יודע מתי אביה מת. תשובת המספר שהוא אינו יודע. היא קמה והולכת. **ספור פנימי:** המספר בדרכו לכותל (כאן מתברר זמן העלילה, מתוך הרקע על עגנון, משפחתו שהתה בגולה כלומר 1925). בדרך הוא נכנס לחנות של כלים משומשים. המוכר הערבי מבקש לתת לו את הסייף (החרב) ללא תשלום. המספר מסרב, הוא קונה את הסייף.

המספר לוקח את הסייף אל ביתו ומניח אותו בארון הספרים.

המספר הולך לישון, הוא מתעורר בגלל הרעש שעושה הסייף, כשהמספר קם הוא מגלה את הסייף מתפתל כמו נחש מחוץ לארון הספרים.

מרגע זה והלאה בספור – שיח (דיאלוג) בין המספר לבין הסייף. – נושא השיחה – הסייף מספר לו שהוא זה שהרג את ריה"ל, אבל הוא רק היה הכלי בידי אדם שהרג את ריה"ל. המספר אינו רוצה את הסייף בביתו. הסייף מנסה לשכנעו להשאירו אצלו כי המספר כן צריך אותו. בסופו של דבר - המספר קובר את הסייף בגינת ביתו.

הספור הפנימי – זמן – לילה אחד.

ספור מסגרת: המספר מעבד את גינתו, הגינה הולכת ומתייבשת, הגינה צחיחה. למרות זאת המספר אינו מתייאש הוא נאחז באדמה, מעבד אותה. תקוותו – להביא ממנה פרי לרחל בתו של ריה"ל.

סיכום

ערכה: איריס פלאום

הסיפור "הסייף" מאת עגנון עוסק בהתמודדות עם מציאות החיים האלימה בה חי היישוב העברי בארץ. האם יש דרך אחת להתמודד עם מציאות חיים אלימה? לאורך הסיפור, מתמודד המספר עם הדילמה שבין השאיפה לחיים של שלום ושלווה בארץ ישראל, לבין הצורך לאחוז בחרב המלחמה ככורח המציאות האלימה של חיינו בארץ.

משמעות זו עולה מתוך תאורו של המספר על כניסת הסייף (החרב) אל ביתו.

הסיפור הוא אלגוריה כאשר המספר מייצג את עצמו אבל גם את היישוב העברי, העם היהודי שמכונה עם הספר (עולם הרוח והשלום) והסייף מייצג את האלימות הקשה. הסיפור 'הסייף' נע בין אגדה למציאות.

היצירה מורכבת מספור מסגרת ומספור פנימי.

בתחילת הספור מתאר המספר (בן דמותו של הסופר), את המפגש בינו לבין רחל, בתו של המשורר ר' יהודה הלוי (ריה"ל). כבר בפתיחה זו ניתן להבחין ב**יסודות האגדתיים שבסיפור**. המספר מתאר בפסקת הפתיחה של הספור כי הוא בעבר פגש ברחל בברית המילה שלו כאשר ריה"ל, אביה של רחל, שימש כסנדקו של המספר. המספר נזכר בשיחה שניהלה אמו אסתר עם רחל שהתפעלה מכך שהתינוק (המספר) מקשיב לשירת אביה. במפגש עם המספר רחל שואלת אותו האם הוא יודע מתי אביה מת. תשובת המספר שהוא אינו יודע. היא קמה והולכת. שאלתה זו מאלצת את המספר להתמודד עם שאלת האלימות במציאות חיו.

המספר מייצג את עולם הרוח, את דרך השלום כאשר רחל, בתו של ריה"ל, מעמתת אותו עם המציאות הקיימת, עם העולם הגשמי. היא רוצה לדעת מתי אביה מת. היא שואלת שאלה מעשית שקשורה במלחמה והרג, ואילו המספר מתרכז בעולם הרוח – בשיריו של ריה"ל.

הספור הפנימי מתחיל עם תאורו של המספר שהוא בדרכו לכותל המערבי. כאן גם מתברר זמן התרחשות עלילת הספור - שנת 1925 מתוך הרקע על עגנון (שנה בה חי עגנון לבדו בעיר, בעוד אשתו וילדיו נשארו בגרמניה. אנו יודעים זאת על סמך אמירתו של המספר בסיפור, שהוא בן דמותו של הסופר: "לאחר קצת ימים הלכתי אצל כותל המערבי להתפלל עלי ועל אנשי ביתי אשר גרו בעת ההיא בגולה").

המספר נכנס לחנות של מוכר כלים ערבי ואין לו הסבר מדוע רכש את הסייף, אלא הרגשתו שזה נכפה עליו – **מסמל** את המציאות האלימה שנכפתה על המספר שמייצג את היישוב העברי, העם היהודי.

המספר מניח את הסייף בארון הספרים שלו בביתו – **מה שמסמל** את המתח שבין הבחירה להיות עם-הספר

(הספרא) דרך השלום ודרך עולם הרוח לבין הסייף הדרך האלימה. **הסייף מסמל אלימות ומלחמה, גם את הצד**

האלים של הנוצרים כלפי היהודים וגם את היחס המוסלמי האלים כלפי היהודים.

בלילה המספר מתעורר משנתו בגלל הרעש שהוא שומע, הוא קם ממיטתו ומבחין בסייף שמתפתל כמו נחש מחוץ לארון הספרים. **ההתפתלות של הסייף כנחש היא סמלו כפיתוי שיש לבחור בדרך האלימות.** לפעמים קל לחשוב שזה הפתרון הקל והמהיר (לאלימות יש מחיר, וגם נשאלת השאלה אם זו הדרך שפותרת את כל הבעיות).

המספר מוציא את ספרו של ריה"ל ומתחיל לקרוא בו. אחיזתו של המספר בספר שריו של ריה"ל מול הסייף מסמל את אחיזתו של המספר בעולם הרוח, בדרך השלום. מכאן ואילך מתחיל השיח בין המספר לבין הסייף. הסייף אומר למספר שהוא (הסייף) הרג את ריה"ל. המספר שואל אותו מדוע עשה זאת, כאשר הסייף אומר שהיה כלי בידו של איש רע שהשתמש בו. השיח בין הסייף לבין המספר **מסמל** את הדילמה באיזו דרך לבחור כנגד האלימות שמופעלת כנגד היישוב העברי.

הסייף אומר למספר כי אם הוא (המספר) יוותר עליו מישהו אחר ייקח אותו ויעשה בו שימוש, דברים אלה **מסמלים** את הסכנה שמרחפת על אדם שוחר שלום שלא מגן על עצמו. הסייף מזכיר למספר את סופו של ריה"ל. ריה"ל שמייצג את עולם הרוח, את השלום מת (לפי האגדה) מוות אלים.

בשעה שהמספר מבקש מהסייף לדעת מה הפתרון, למעשה איזו דרך מאפשרת את קיום החיים בארץ, הסייף מתייחס לחזון אחרית הימים של ישעיה (הנבואה של ישעיה). דבריו של המספר ושל הסייף באשר לנבואת ישעיה מצביעה על הפער שקיים בין המציאות הקשה שבה חיים היהודים (מלחמה, רדיפות) לכל אורך ההיסטוריה היהודית והישראלית לבין החלום האוטופי של שלום עתידי. **שיחה זו מעלה את השאלה האם אכן המציאות הקשה שבה היהודים חיים (גם כיום) יכולה להשתנות, האם אכן יבוא שלום ואיזו דרך צריך לבחור כדי שמציאות חיים זו תתקיים.**

{נבואת ישעיה – ישעיה ב' 1-4 – בעתיד יהיה שלום עולמי כל העמים ילכו אחר תורת ה', ירושלים תהיה העיר החשובה עלי אדמות, פסוק 4 מסמל את השלום – בעתיד כלי המלחמה יהפכו לכלי עבודה.} המספר שוקע במחשבות, יוצא אל הגינה שלו ומתחיל לעבוד בה. תוך כדי עבודתו הוא כורה קבר וקובר בו את הסייף, המספר חושב שכך פתר את הבעיה. מאותו הלילה שבו קבר המספר את הסייף, המספר מעבד את גינתו, את אדמתו. האדמה הופכת להיות יבשה, צחיחה, כלומר **קבירת הסייף יצרה בעיה חדשה**. למעשה השיח בין הסייף לבין המספר הוא שיח פנימי שעורך המספר עם עצמו – זו אלגוריה לדילמה שיש לכל יהודי/ישראלי (או לכל אדם שנמצא במציאות חיים קשה) כיצד להתמודד עם מציאות החיים שמקיפה אותו, מציאות אלימה. האם לבחור בדרך אלימה או להישאר רק בעולם הרוח והשלום. בסיום הסיפור המספר עזב את עולם הספרים והחל לעבוד בגינתו, **כשהוא לא מתייחס למרות שהאדמה התייבשה. בסיום הסיפור, סגירת מעגל, חזרה אל סיפור המסגרת**. המספר מסיים בכמיהה (ברצון חזק, בתקווה) להביא את הפרי שיצמח בגינתו אל רחל בתו של ריה"ל.

קבירת הסייף, עזיבת עולם הספרים והבחירה בעבודת האדמה (בגינה) מסמלת פתרון אחר. אולי באמצעות ההיאחזות בקרקע, עבודת האדמה/ גאולת האדמה העם היהודי יאחז בארצו ויזכה בה. החשוב הוא שהמספר לא מתייחס, אפילו שאין פתרונות קלים.

לסיום, הסייף גורם למספר להפסיק "להשקיע" את כולו ב'ארון הספרים היהודי' - ספרא, אך גם לא לבחור בדרך הרוע והאלימות – סייפא, אלא שהוא מעורר אותו למצוא את 'שביל הזהב' על ידי חזרתו לעבודת האדמה.

המחבר מבקש לומר שאין פתרונות קלים, אין לחכות רק להתגשמות חזונם של הנביאים, אין רק לקחת את החרב ביד (הדרך אלימה) אלא צריך להיות איזון דק. **באמצעות הסיום במילה "ואפשר" מבקש המחבר לומר שאולי בעתיד יהיה שינוי באמצעות האחיזה בקרקע וחוסר הייאוש.**